

متون سیاستی قابل انتشار در شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی

محمد فاضلی، معاون پژوهشی مرکز بررسی‌های استراتژیک و مدیر شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی

۹ مرداد ۱۳۹۳

مقدمه

متونی که در شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی (شمس) منتشر می‌شوند، در هفت نوع طبقه‌بندی شده و ذیل عنوان کلی «متن سیاستی» (Policy Text) قرار می‌گیرند. این هفت گونه متن دارای مشترکاتی هستند که برآمده از «سیاستی» بودن آن‌هاست. تفاوت‌هایی هم دارند که از هدف، حجم و برخی مشخصات شکلی آن ناشی می‌شود. نوشتار حاضر با هدف ایجاد اجماع میان نویسندگان شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی به تعریف «سیاست» و معرفی ویژگی‌های مشترک «متون سیاستی» و انواع «متون سیاستی» قابل انتشار در شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی می‌پردازد.

۱. تعریف سیاست

سیاست در زبان فارسی، در ترجمه هر دو واژه انگلیسی Policy و Politics به کار رفته است. سیاست در اینجا معادل واژه Policy به کار گرفته می‌شود. این واژه در فارسی به «خط‌مشی» نیز ترجمه شده که به دلایلی از این واژه در شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی استفاده نمی‌شود. واژه سیاست برای سطوح مختلف از جمله سطح سازمانی و عمومی استفاده می‌شود، اما در شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی «سیاست عمومی» مد نظر است.

سیاست عمومی مجموعه‌ای از تصمیمات مرتبط است که گروه‌ها یا بازیگران سیاسی با هدف دستیابی به اهداف خاص یا به دست آوردن ابزار مناسب برای دستیابی به آن اهداف اتخاذ می‌کنند. بنابراین سیاست عمومی ناظر بر فعالیت‌های حکومتی و دولتی است که به وسیله آن‌ها اهداف اجتماعی دنبال می‌شود. این سیاست‌ها که تأثیر مستقیم یا غیرمستقیم

بر زندگی شهروندان دارند، ادعا می‌شود برای تحقق خیر جمعی و منافع عمومی اتخاذ می‌شوند، ولی اجرای آن‌ها توسط کنشگران عمومی یا خصوصی است. «سیاست عمومی» به شکل مقررات و تنظیمات درمی‌آید.

۲. ویژگی‌های متون سیاستی

شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی همه‌گونه متون سیاستی را منتشر نمی‌کند. کتاب یا مقاله‌ای مفصل درباره موضوعی در سیاست عمومی نیز متن سیاستی به حساب می‌آید، اما «متون سیاستی خلاصه» در شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی قابل انتشار است. «متن سیاستی خلاصه» قابل انتشار در شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی می‌تواند در بر دارنده همه یا برخی از عناصر زیر باشد:

۱. شرح مختصری از مسأله‌ای مشخص،
 ۲. راه‌حل‌های سیاستی برای حل مسأله،
 ۳. توصیه‌هایی درباره بهترین گزینه یا گزینه‌ها،
 ۴. تشریح دلایل انتخاب گزینه‌ها،
 ۵. شرح سازوکارهای عملی هر سیاست مشخص،
 ۶. مرور گزینه‌های منتخب در سیاست‌های اتخاذ شده قبلی،
 ۷. بررسی گزینه‌های منتخب سیاستی در کشورها یا موارد دیگر،
 ۸. بررسی داده‌های مهم و حساس برای لحاظ کردن در گزینه‌های سیاستی،
 ۹. تحلیل ملزومات اتخاذ و اجرایی کردن سیاست مشخص،
 ۱۰. تحلیل پیامدهای محتمل اجرای هر سیاست مشخص.
- گاهی هدف این متون صرفاً متقاعد کردن مخاطبین درخصوص فوریت پرداختن به مسأله و نیاز به اتخاذ سیاست جایگزین مشخص است. این متون برای یاری‌رساندن به تصمیم‌گیران دولتی و دیگر افراد ذی نفع در تدوین یا تأثیرگذاری بر سیاست‌ها تولید می‌شوند. کلید موفقیت چنین نوشتارهایی هدف قراردادن مخاطبان خاص برای پیام آن است. این امر برای تولید متن سیاستی معنادار و باکیفیت ضروری است. بهتر است متون سیاستی خلاصه متناسب با

- محدود: برای ارائه استدلال جامع و مانع در قالب متن سیاستی خلاصه، لازم است متون به مسأله خاص یا حوزه‌ای از مسأله محدود شوند.
- خلاصه‌بودن: مخاطبان متون سیاستی خلاصه معمولاً وقت و تمایلی برای خواندن دهها صفحه درباره مسأله ندارند. بنابراین توصیه می‌شود هیچ‌کدام از انواع متون سیاستی خلاصه از ده صفحه (حدود ۳۰۰۰ کلمه) تجاوز نکنند.
- قابل فهم: مخاطبان متون سیاستی اغلب خوانندگانی آگاه، اما نه کاملاً متخصص در حوزه مسأله مدنظر متن هستند و بنابراین مؤثرترین متون سیاستی علی‌رغم لحن حرفه‌ای خود، بیانی ساده و روشن دارند و از به‌کاربردن ادبیات فنی و دانشگاهی پیچیده و نامتداول اجتناب می‌کنند.
- عملی و امکان‌پذیر: متن سیاستی ابزاری عمل‌محور است که متخصصان امور سیاستی را هدف قرار می‌دهد. بدین ترتیب باید استدلال‌هایی مبتنی بر آنچه واقعاً در عمل در یک حوزه سیاستی خاص اتفاق می‌افتد و پیشنهاد مشخصی که از نظر گروه هدف واقع‌بینانه است، ارائه کند. البته ممکن است متن سیاستی در پی ترغیب به ایجاد رویه سیاستی بدیلی باشد و پیشنهادهایی ارائه کند که فعلاً غیرعملی به نظر می‌رسد ولی می‌تواند عملیاتی شود.
- مسأله‌محور: خلاصه سیاستی متنی مسأله‌محور و کاربردی است که باید بر مسأله، ابعاد سیاستی مسأله و همچنین راه‌حل‌های عملی متمرکز شود.
- چیدمان جذاب و برانگیزنده: چیدمان جذاب به ایجاد تأثیرات مطلوب در مخاطبان کمک زیادی می‌کند. چیدمان و ظاهر منظم متن سیاستی می‌تواند توجه خوانندگان را جلب و آن‌ها را به خواندن متن ترغیب کند. پاراگراف‌بندی مناسب، استفاده از متن را برای خواننده راحت‌تر می‌کند. کاربرد نمودار، شماره یا علامات مناسب برای متمایزسازی متن به آسان‌تر خواندن توصیه‌ها کمک می‌کند.
- حجم نوشته و منظور نویسنده دارای خصلت‌های زیر نیز باشد.
 ۱. اطلاعات کافی درخصوص سابقه بحث ارائه کند.
 ۲. خواننده را به فوریت مسأله متقاعد کند.
 ۳. شواهد و مدارک کافی برای حمایت از راه‌حل جایگزین ارائه کند.
 ۴. خواننده را به تصمیم‌گیری ترغیب کند.
- برای دستیابی به این اهداف، متن سیاستی باید ویژگی‌های زیر را داشته باشد:
 - متمرکز: اغلب متن‌های سیاستی یک هدف روشن، یعنی متقاعدکردن مخاطبان به ضرورت اقدام درباره مسأله‌ای مشخص و با راهبردی مشخص را دنبال می‌کنند. برای دستیابی به این هدف باید شواهد و مدارک به گونه‌ای منطقی و مستدل در کنار یکدیگر قرار گیرد و تحلیلی قانع‌کننده درباره توصیه‌های نویسنده ارائه گردد.
 - حرفه‌ای باشند نه دانشگاهی: مخاطب متن سیاستی چندان علاقه‌مند به روش‌های تحلیلی یا پژوهشی برای ارائه شواهد و مدارک نیست و در مقابل مشتاق است از دیدگاه نویسنده درخصوص مسأله و راه‌حل بالقوه آن بر اساس شواهد و مدارک جدید مطلع شود.
 - مبتنی بر شواهد و مدارک: برای متقاعدکردن تصمیم‌گیران و سیاست‌گذاران لازم است نویسنده متن خود را منطقی و واقعی نشان دهد. متن سیاستی نه تنها باید بر مبنای داده‌های معتبر و قابل اعتماد ارائه شود، بلکه باید بر قضاوتی ارزش‌محور درباره مناسب‌بودن پیشنهادها برای آن نظام و فرهنگ خاص متمرکز باشد. شواهد مذکور باید از منابع مختلف و ترجیحاً از سازمان‌ها و حوزه‌های متفاوت باشند. تجربه نویسنده و دانش گسترده درباره موضوع می‌تواند متن سیاستی بهتری ارائه کند.
 - تمرکز روی محتوا نه روش‌ها: خوانندگان به یافته‌های نویسنده و پیشنهادهای او علاقه‌مند هستند و معمولاً نیازی به دانستن جزئیات روش‌شناختی ندارند.

- پاراگراف‌ها کوتاه و محدود به یک ایده باشند. نکته کلیدی در ابتدای هر پاراگراف مطرح شود.
- از عناوین اصلی و فرعی بیش از آنچه به‌طور معمول استفاده می‌شود، بهره گرفته شود. استفاده از یک عنوان برای هر دو تا چهار پاراگراف کوتاه و محدود قابل توصیه است.

۳-۴. پیامدهای سیاستی

در این بخش بر گزینه‌های سیاستی و پیامدهای آن‌ها تمرکز می‌شود. بخش‌های زیر می‌تواند در ذیل پیامدهای سیاستی آورده شود:

- پیشنهاد تجدیدنظر در سیاست‌ها و ارائه گزینه‌های مختلف،
 - آثار سیاست یا سیاست‌های تجدیدنظر شده. چگونه تغییر سیاست به بهبود وضعیت منجر خواهد شد؟ (با استفاده مؤثر از حداقل مدارک و شواهد مؤثر)
 - مزایا و معایب هریک از گزینه‌های سیاستی، هزینه‌ها و آثار جانبی آن‌ها.
- اگر در ابتدای متن سیاستی توصیه خود را ارائه نکرده‌اید، می‌شود آن‌را در این بخش مطرح کرد.

۳-۵. نتیجه

متن‌های سیاستی خلاصه به صورت معمول دارای بخش نتیجه‌گیری نیستند، خصوصاً در خلاصه‌های سیاستی خیلی کوتاه (در حد دو صفحه)، ولی در متن‌های سیاستی بلندتر، نتیجه‌گیری نیز افزوده می‌شود.

۴. انواع متون قابل انتشار در شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی

متن‌هایی که در شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی منتشر می‌شوند، در هفت دسته جای می‌گیرند. برخی از این متون مصداق «متن سیاستی» هستند و برخی دیگر، برای نوشتن متون سیاستی یا اطلاع سیاست‌گزاران و سیاست‌پژوهان مفید هستند. مطالبی که تا به اینجا تبیین گردید، به نحوی در همه متون سیاستی خلاصه کاربرد دارند. ولی متونی که مرتبط با متون سیاستی هستند و برای اطلاع سیاست‌گزاران و

گرچه از متن سیاستی خلاصه به عنوان رایج‌ترین و مؤثرترین ابزار ارتباطی نوشتاری سیاستی یاد می‌شود، اما برقراری تعادل میان ویژگی‌های فوق‌الذکر بسیاری از تحلیلگران را به این نتیجه رسانده که نوشتن این متن بسیار دشوارتر از سایر متون است. سیاست‌گزاران افراد پرمشغله‌ای هستند و محتمل است که متخصص هم نباشند، بنابراین مایلند مطالبی را بخوانند که جذاب و جالب به نظر می‌رسند، کوتاه هستند، ساده نوشته شده‌اند و به راحتی خوانده می‌شوند.

۳. اجزای متن سیاستی

متن سیاستی قالب‌های مختلفی دارد، اما به‌طور معمول در قالب دو تا ده صفحه بین ششصد تا ۴۵۰۰ کلمه تهیه می‌شود. اجزای یک متن سیاستی عبارتند از: عنوان، مقدمه و طرح مسأله، متن اصلی (در برگرفته شواهد و داده‌ها، پیشنهادها)، پیامدهای سیاستی و نتیجه‌گیری است. متن‌های سیاستی مفصل‌تر (برای مثال متن‌های ۳۰۰۰ تا ۴۵۰۰ کلمه‌ای) چکیده دارند.

۳-۱. عنوان

عنوان متن سیاستی اولین موردی است که توجه مخاطب را جلب می‌کند. بنابراین از اهمیت زیادی برخوردار است. عنوان باید کوتاه، جذاب و دقیقاً معطوف به اصل مطلب باشد.

۳-۲. مقدمه و طرح مسأله

ورود به بحث باید با توضیح کوتاه درباره مسأله همراه باشد. معمولاً یک پاراگراف برای ارائه این توضیحات کافی است. مقدمه و طرح مسأله، علل اهمیت مسأله و چرایی مسأله‌بودن آن را توضیح می‌دهد.

۳-۳. متن اصلی

بخش اصلی «متن سیاستی» معمولاً با اشاره یا مروری کوتاه بر سابقه آن آغاز می‌شود. نقد سیاست‌های فعلی یا گذشته و علل شکست یا موفقیت آن‌ها نیز می‌تواند در این بخش باشد. برای اطمینان از مؤثر بودن متن می‌توان به این مشخصات توجه کرد:

سیاست‌پژوهان مفیدند، فقط یک یا دو مورد از ویژگی‌های متون سیاستی خلاصه را در بر می‌گیرند.

۴-۱. خلاصه سیاستی

خلاصه سیاستی (Policy brief) متن سیاستی‌ای است که با حجم هشتصد تا هزار کلمه نوشته می‌شود. خلاصه سیاستی موجزترین نمونه «متن سیاستی خلاصه» است که عموماً شامل طرح مسأله، حداقل داده‌های مؤثر، نقد خلاصه یک سیاست و پیشنهاد سیاست جایگزین یا ملاحظات سیاستی است. این نوع متن بدون ارجاعات و فهرست منابع است.

۴-۲. مرور سیاست

مرور سیاست (Policy review) متنی است که هدف از آن مرور سابقه سیاست در مسأله‌ای مشخص است. برای مثال، متنی که به مرور سیاست کشور در زمینه مقابله با بیابان‌زایی، حمایت از صادرات پتروشیمی یا مبارزه با مواد مخدر صنعتی می‌پردازد. مرور سیاست در مقایسه با خلاصه سیاستی، حجم بیشتری دارد (تا دوهزار کلمه) و بیش از خلاصه سیاستی به تجربه گذشته در زمینه سیاستی مشخص توجه می‌کند. مرور سیاست حاوی نقد و بررسی سیاست‌های گذشته است و الزاماً در برگیرنده پیشنهاد سیاستی جایگزین نیست، بلکه آشکار کردن نقاط قوت و ضعف سیاست‌های پیشین در اولویت قرار دارد. مرور سیاست در زمینه ارجاعات فقط مقید به مشخص کردن منبع تصویب و اعمال سیاست‌هایی است که مرور، بررسی و نقد می‌شوند.

۴-۳. مقاله سیاستی

مقاله سیاستی (Policy article) دارای اهداف نظریه‌پردازانه و به نسبت بقیه متون سیاستی خلاصه، اهداف آکادمیک بیشتری دارد. مقاله سیاستی به بنیان‌های نظری بررسی و نقد سیاست‌های گذشته توجه بیشتری دارد، سازوکارهای عمل سیاست‌های موجود یا پیشنهادی را بیشتر بررسی می‌کند، به مانند متون آکادمیک از نظام ارجاعات علمی استفاده می‌کند، الزاماً به پیشنهاد سیاست جایگزین نمی‌انجامد، ولی زمینه درک نظری و علمی بیشتر از سیاست در عرصه‌ای مشخص را فراهم می‌کند. مقاله سیاستی شاید بیش از آن که سیاست‌گذاران را مخاطب قرار دهد، با سیاست‌پژوهان سخن

می‌گوید، اما سویه عملی و کاربردی را نیز مدنظر دارد. مقاله سیاستی حداکثر تا ۴۵۰۰ کلمه نوشته می‌شود.

۴-۴. مقایسه سیاستی

مقایسه سیاستی (Comparative policy) مسأله‌ای مشخص در ایران را مدنظر دارد، ولی سیاست‌های کشورهای دیگر درخصوص این مسأله را نیز بررسی می‌کند. این گونه متون برای مثال به تشریح سیاست‌های توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط، افزایش بهره‌وری در مصرف آب کشاورزی یا حمایت از زنان سرپرست خانوار در کشورهای دیگر می‌پردازند. این متون در دو قالب نوشته می‌شوند: ۱. با ارجاع ضمنی به همان مسائل در ایران و بدون مقایسه تفصیلی، ۲. مقایسه سیاست‌های اعمال‌شده در ایران و کشور یا کشورهای موضوع مقایسه. استفاده از نظام ارجاعات و نتیجه‌گیری درخصوص کارایی سیاست‌های اعمال‌شده، از عناصر متن «مقایسه سیاستی» است. مقایسه سیاستی تنها متن قابل انتشار در شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی است که می‌تواند بر اساس ترجمه تدوین شود. «متون سیاستی خلاصه» نویسندگان خارجی مشروط به آن که ویژگی‌های مدنظر متون سیاستی قابل انتشار در شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی را داشته باشند، قابل انتشار در این شبکه به صورت ترجمه‌شده هستند. مقایسه سیاستی حداکثر تا دوهزار کلمه نوشته می‌شود.

۴-۵. یافته‌های پژوهشی سیاستی

ناگفته و ناخوانده باقی‌ماندن یافته‌های پژوهشی در ایران و عدم آگاهی سیاست‌گذاران از یافته‌های سیاست‌پژوهی از جمله مسائلی است که همواره در ایران به آن اشاره شده است. یافته پژوهشی سیاستی (Policy research findings) متنی است که نتایج یک یا چند تحقیق انجام‌شده و الزامات آن برای سیاست‌گذاری را بیان و ارائه می‌کند. بیان مسأله پژوهش، روش‌شناسی جمع‌آوری داده‌ها و بنیان‌های نظری پژوهش در چنین متنی در خلاصه‌ترین شکل صورت می‌گیرد. عمده‌ترین بخش این گونه متون سیاستی خلاصه به ارائه داده‌ها و اطلاعات مؤثر و معنادار به دست آمده، یافته‌های اساسی و الزامات یافته‌های پژوهش برای

سیاست‌گذاری در امر یا امور خاص اختصاص می‌یابد. ارجاعات علمی در این‌گونه متن سیاستی خلاصه استفاده نمی‌شود و صرفاً در پاورقی اولین صفحه متن، عنوان و مشخصات کتابشناختی پژوهشی که متن از آن استخراج شده است، ذکر می‌گردد. یافته‌های پژوهشی سیاستی در هزار تا دوهزار کلمه تدوین می‌شوند.

۴-۶. داده‌های سیاستی

داده‌های سیاستی (Policy basic data) داده‌هایی هستند که عنوان متن سیاستی خلاصه را نمی‌توان به آن‌ها اطلاق کرد. متنی که در رده داده سیاستی قرار می‌گیرد، حاوی داده‌هایی است که از منابع معتبر به دست آمده‌اند یا نویسنده به شیوه قابل اعتمادی آن‌ها را تولید کرده است و می‌توان از آن‌ها برای سیاست‌گذاری، بررسی و نقد سیاست‌ها یا به عنوان ورودی داده‌ای سایر متن‌های سیاستی خلاصه استفاده کرد. متن داده‌های سیاستی نیازمند هیچ‌گونه مسأله‌شناسی، تحلیل یا پیشنهاد سیاست نیست، بلکه داده‌های بنیادین لازم برای سیاست‌پژوهی یا سیاست‌گذاری را فراهم می‌آورد. ذکرکردن منابع داده‌هایی که در این‌گونه متون آورده می‌شوند ضروری است. این‌گونه متون می‌توانند تصاویر و نمودارها را نیز در خود جای دهند. این‌گونه متون حداکثر در ۱۶۰۰ کلمه ارائه می‌شوند.

۴-۷. چندرسانه‌ای سیاستی

چندرسانه‌ای سیاستی (Policy multimedia) فایلی از صوت، عکس یا فیلم است که ناظر بر بیان، مرور یا بررسی و نقد سیاستی مشخص یا رخدادی در عرصه سیاست‌پژوهی یا بیان مسأله سیاستی مشخصی است. برای مثال، فیلمی از تصویب و اجرای سیاستی مشخص؛ تصاویری از مسأله‌ای زیست‌محیطی، اجتماعی یا سیاسی؛ یا فیلمی درباره پیامدهای اعمال سیاستی مشخص می‌تواند مصداق «چندرسانه‌ای سیاستی» باشد.